

**CATHOLICISM IN GEORGIA AT THE INITIAL STAGE
OF RUSSIAN RULE (FIRST HALF OF THE XIX CENTURY)¹**

კათოლიკობა საქართველოში რუსული მმართველობის
საწყის ეტაპზე (XIX საუკუნის I ნახევარი)²

KAKHABER SURGULADZE

Doctor of History, Professor
of Batumi Shota Rustaveli State University
ORCID:0000-0002-6008-8396
kakhaber.surguladze@bsu.edu.ge
+995 599 30 91 91

IRAKLI BARAMIDZE

Doctor of History, Associate Professor
of Batumi Shota Rustaveli State University
ORCID: 0000-0001-7540-7006
erekle1770@hotmail.com
+995 577 30 40 20

KHATUNA DIASAMIDZE

Doctor of History, Associate Professor
of Batumi Shota Rustaveli State University
ORCID:0000-0002-9966-0468
Khatuna.diasamidze1969@gmail.com
+995 577 42 71 30

TATIANA KOPALEISHVILI

Doctor of History,
Affiliated Researcher, Leuven, Belgium
ORCID: 0000-0002-4676-5848
+995 598 25 12 36

Abstract

From the 60s of the 17th century, members of the Capuchin Catholic Order came to Georgia periodically. At the end of the 18th century, with the support of the kings of Kartli-Kakheti (eastern Georgia) - Irakli II (1762-1798), George XII (1798-1800) and the king of Imereti (western Georgia) Solomon II (1789-1810), was given them a good arena for the propaganda and dissemination of Catholicism. The Catholic mission in the Akhaltsikhe region (southern Georgia), which was under the influence of the Ottoman Empire, was in an unfavorable situation.

The establishment of Russia in eastern Georgia deprived the missionaries of the opportunity to freely spread their faith. Back in 1722, the Russian Emperor Peter the Great issued an order considering the conversion from Orthodoxy to another religion illegal. The Russian

¹ This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) FR17_416.

² ნაშრომის მხარდამჭერია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდი (შრსესფ) [FR17_416]

authorities considered missionaries to be spies of European countries and controlled their every step.

Governor-General of Caucasus P. Tsitsyanov (1802-1806) sought to subjugate European Catholic missionaries to Russian clerical rule. Indeed, new Catholic churches were solemnly opened in Tbilisi and Gori in 1807 and 1819, but at the same time, the number of missionaries in Georgia decreased. As for the Georgian Catholics of southern Georgia, one part of them, because of the great study of the Armenians (they were in a privileged position in both the Ottoman and Russian empires), had already been Armenianized, while the other part was facing the same danger, which was directly or indirectly facilitated by Shahkuliani (Chilimuzashvili), a Georgian, who was seeking episcopacy.

In 1845, due to the unacceptability of certain conditions, the Russian authorities expelled the Catholic missionaries from Georgia. However, as a result of centuries of missionary work in Georgia, one (perhaps not so important) part of the population (including Georgian Orthodox), for religious, political, economic, or other reasons, converted to the Catholic faith and, like others, played a certain role in the socio-political or socio-economic life of a polyethnic and polyconfessional country.

Keywords: Catholicism, Erekle II, Georgia, Russian Rule, Rome, Shahkuliani, Armenianization.

კახაბერ სურგულაძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
ORCID:0000-0002-6008-8396
kakhaber.surguladze@bsu.edu.ge
+995 599 30 91 91

ირაკლი ბარამიძე

ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ORCID: 0000-0001-7540-7006
erekle1770@hotmail.com
+995 577 30 40 20

ხათუნა დიასამიძე,

ისტორიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ORCID:0000-0002-9966-0468
Khatuna.diasamidze1969@gmail.com
+995 577 42 71 30

ტატიანა კოპალეიშვილი

ისტორიის დოქტორი,
ავილირებული მკვლევარი, ლიუვენი, ბელგია
ORCID: 0000-0002-4676-5848
tatianakopaleishvili@gmail.com
+995 598 25 12 36

აბსტრაქტი

XVII საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული საქართველოში პერიოდულად ჩამოდიოდნენ კაპუცინთა კათოლიკური ორდენის წევრები, რომლებსაც XVIII საუკუნის ბოლოს, ქართლ-კახეთის მეფეების - ერეკლე II-ის (1762-1798), გიორგი XII-ის (1798-1800) და იმერეთის მეფე სოლომონ II-ის (1789-1810) ხელშეწყობით, კარგი ასპარეზი მიეცათ აქ კათოლიკობის პროპაგანდისა და გავრცელების თვალსაზრისით. არასახარბიელო მდგომარეობაში იმყოფებოდა კათოლიკური მისიონი ახალციხის რეგიონში, რომელიც ოსმალეთის იმპერიის გავლენაში იყო მოქცეული.

რუსეთის დამკვიდრებამ აღმოსავლეთ საქართველოში მისიონერებს თავიანთი სარწმუნოების თავისუფლად გავრცელების შესაძლებლობა მოუსპო. ჯერ კიდევ 1722 წელს, რუსეთის იმპერატორმა პეტრე პირველმა გამოსცა ბრძანება, რომლითაც მართლმადიდებლობიდან სხვა სარწმუნოებაზე გადასვლა არაკანონიერად მიიჩნეოდა. რუსეთის ხელისუფლებას მისიონერები ევროპის ქვეყნების ჯამშუბად მიაჩნდა და მათ ყველა ნაბიჯს აკონტროლებდა,

მთავარმართებელი ციციანოვი (1802-1806) შეეცადა ევროპელი კათოლიკე მისიონერების რუსეთისადმი დაქვემდებარებას. 1807 და 1819 წლებში თბილისსა და გორში საზეიმოდ გაიხსნა ახალი კათოლიკური ეკლესიები, თუმცა პარალელურად შემცირდა მისიონერთა რიცხვი საქართველოში. რაც შეეხება სამხრეთ საქართველოს, აქაურ ქართველ კათოლიკეებს, ერთი ნაწილი სომეხთა დიდი მეცადინეობის შედეგად (სომეხები პრივილეგირებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ როგორც ოსმალეთის, ისე რუსეთის იმპერიებში) უკვე გასომეხებული იყო, ხოლო მეორე ნაწილი იმავე საფრთხის წინაშე იდგა, რასაც პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ხელს უწყობდა ეპისკოპოსობის მაძიებელი პ. შაჰყულიანი (ჭილიძეშვილი), წარმოშობით ქართველი.

1845 წელს, გარკვეული პირობების მიუღებლობის გამო, რუსეთის ხელისუფლებამ კათოლიკე მისიონერები საქართველოდან გააძევა. თუმცა, საუკუნეთა მანძილზე საქართველოში მისიონერული მოღვაწეობის შედეგად მოსახლეობის (მათ შორის ქართველი მართლმადიდებლების) ერთი (შესაძლოა, არც ისე მნიშვნელოვანი) ნაწილი, რელიგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სხვა მიზეზით გადავიდა კათოლიკურ რწმენაზე და სხვათა მსგავსად, გარკვეული როლი ითამაშა პოლიეთნიკური და პოლიკონფესიური ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ, თუ სოციალ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში.

საკვანძო სიტყვები: კათოლიკობა, ერეკლე II, საქართველო, რუსული მმართველობა, რომი, შაჰყულიანი, გასომეხება.

შესავალი

XVIII საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისში კათოლიკობას საქართველოში დიდი პრობლემები შეექმნა. 1741 წელს ქვეყანა დატოვა თბილისის ეპისკოპოსმა ქრისტეფორე ორბელიანმა, რომელიც ხუთი წლით ადრე, ადგილობრივ კათოლიკეთა თხოვნით, დანიშნა ამ თანამდებობაზე ანტოქიის პატრიარქმა. კათოლიკე ეპისკოპოსის მიზანი რომის მოლოცვა და პაპისთვის საქართველოში მათ თავს არსებული გასაჭირის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება იყო.

ქრისტეფორეს რომში ყოფნის პერიოდში საქართველოში გაგრძელდა კათოლიკეთა დევნა სომეხების მხრიდან, დახურეს თბილისის კათოლიკური ეკლესია, შეურაცხყოფა მიაყენეს ადგილობრივ კათოლიკეებს და გააძევეს კაპუცინი³ მისიონერები, რომლებიც იძულებულნი გახდნენ ოსმალეთის გავლენაში მყოფი ახალციხისთვის შეეფარებინათ თავი. ყოველივე, რა თქმა უნდა, მოხდა ყიზილბაშების ხელშეწყობით, რომლებიც უკვე

³ XVII საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული საქართველოში კათოლიკობის გავრცელებაზე ზრუნავდნენ კაპუცინთა ორდენის წევრები.

საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში ბატონობდნენ აღმოსავლეთ საქართველოში. პატრი ნიკოლო მარია ბორჯოელი 1742 წელს რომში გაგზავნილ მოხსენებაში წერს: „ტფილისში დარჩენ მარტო ქართველი კათოლიკეები, რომლების წინააღმდეგ სომხების მუხანათობრივმა სიცოვემ ვერაფერი გააწყო“ [თამარაშვილი, 1995: 674-680].

მალე სიტუაცია გამოსწორდა. ირანის შაჰი ნადირი (1736-1747) დათანხმდა კაპუცინი პატრების უკან დაბრუნებას. 1746 წელს თბილისში ჩამოვიდა ისპაჰანის ლათინი ეპისკოპოსი, რომლის იურისდიქციაში 1633 წლიდან საქართველოც შედიოდა. მან დაინახა რა თბილისში ლათინი ეპისკოპოსის ყოფნის საჭიროება, თავის ვიკარად დანიშნა კარგი მექართულე კაპუცინი პატრი ნიკოლა ჯირჯენტი, რომელმაც 1747-1749 წლებში ახალი, უფრო დიდი და ერთ-ერთი საუკეთესო გუმბათიანი ეკლესია ააშენა თბილისში [თამარაშვილი, 1902: 363; ნაცვლიშვილი, 2019:50].

კაპუცინებმა მიიღეს ნებართვა საზეიმო წირვისას ქართულ ენაზე ეგალობათ სამოციქულო სახარება „დიდება“ და „მრწამსი“ (1784 წელს იგივე უფლება მიიღეს სომხური წესის ქართველებმაც). კათოლიკობა მიიღო კათოლიკოსმა ანტონმა, ბევრმა მღვდელმა და თავადმა. ყველაფერი თითქოს კარგად მიდიოდა, მაგრამ მალე სომხებისა და ბერძენების მიერ წაქეზებულმა ქართლის მეფე თეიმურაზმა (1744-1762) კათოლიკებს ეკლესიები ჩამოართვა თბილისსა და გორში და ქვეყნიდან გაამევა⁴. მისი მემკვიდრე, ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ს (1762-1798) დროს კაპუცინები ისევ გამოჩნდნენ თბილისში, თუმცა ეკლესია ვერ დაიბრუნეს [თამარაშვილი, 1995: 687-689]. კათოლიკეებისათვის აღმოჩენილი თანადგომის გამო რომის პაპმა კლიმენტი XIV-მ 1769 წელს მადლობის წერილი გამოუგზავნა ერეკლეს.

არც ისე სახარბიელო მდგომარეობაში იყო ახალციხის კათოლიკური მისიონი, რომელიც კონსტანტინოპოლის არქიეპისკოპოსის სამწყსოში შედიოდა. მ. პაპაშვილის სამართლიანი შენიშვნით, საუკუნეთა მანძილზე ოსმალთა მიერ ამ მხარის გაწამებული ქართველების მიერ ქრისტიანული სარწმუნოებისა და ეროვნული მეობის შენარჩუნების საქმეში განუზომლად დიდია კათოლიკობის როლი [პაპაშვილი, 1995: 281]. თუმცა, ახლარეგიონი სხვა განსაცდელის წინაშე იდგა. აქაც, თბილისის მსგავსად, არ ისვენებდნენ სომხები, რომლებმაც 1769 წელს გამარცხეს და დალუქეს ეკლესიები, დაატყვევეს კაპუცინები და ზოგიერთნი ეჩმიაძინს წაიყვანეს [თამარაშვილი, 1995: 692-693]. 70-იან წლებში, ევროპის მონარქთა ჩარევით, სულთნის სპეციალური ფირმანის საფუძველზე მოხერხდა დატყვევებულთა გათავისუფლება, თუმცა დევნა გაგრძელდა.

ოსმალეთის გავლენაში მყოფ დასავლეთ საქართველოში კათოლიკობას კარგი ასპარეზი მიეცა სოლომონ I-ის (1752-1784) დროს, რომელიც კეთილგანწყობილებას იჩენდა მისიონერთა მიმართ და ასეთივე მიმოწერა ჰქონდა რომის პაპთანაც. საინტერესოა, რომ კათოლიკობაზე გადასულა კათალიკოსი ბესარიონი და მისი ძმა რაჭის ერისთავი როსტომი. კათოლიკე პატრებს ყურადღებას არ აკლებდნენ არც სოლომონ II (1789-1810) და მისი მეუღლე მარიამი [თამარაშვილი, 1902:493-495].

მეთოდები

ნაშრომი ძირითადად ეყრდნობა შესასწავლი პერიოდის წყაროებს. კვლევა, რა თქმა უნდა, ითვალისწინებს და იყენებს სპეციალური სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებს.

⁴ პ. იოსელიანის მიხედვით, თბილისის ხარების ეკლესია კათოლიკეებისათვის 1755 წელს ჩამოურთმევია თეიმურაზ II-ს [იოსელიანი, 1893:204], რის მიზეზიც პატრიარქ ანტონ I-ის კათოლიკობაზე გადასვლა და ლათინ პატრებთან ახლო ურთიერთობა ყოფილა. მანამდე, საეკლესიო კრებამ ანტონი გადააყენა თანამდებობიდან, რის შემდეგაც ყოფილმა პატრიარქმა აღიარა და მოინანია შეცოდება და რუსეთში წასვლის ნებართვა ითხოვა [პაპაშვილი, 1995:298-269].

ნაშრომი დაიწერა ისტორიული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემების შეჯერების საფუძველზე.

ნაწარმოებში გამოყენებულია წყაროების კრიტიკული ანალიზის, ისტორიულ-შედარებითი, აღწერითი და სინთეზის მეთოდები, ასევე ინდუქციისა და დედუქციის მეთოდები. მათი კომბინაცია საშუალებას გვაძლევს ისტორიული ფაქტები განვიხილოთ ეპოქის ზოგად კონტექსტში და სიღრმისეული ანალიზის საფუძველზე შევაფასოთ მოვლენები.

შედეგები

რუსეთის დამკვიდრებამ აღმოსავლეთ საქართველოში მისიონერებს თავიანთი სარწმუნოების თავისუფლად გავრცელების შესაძლებლობა მოუსპო. რუსეთის მთავრობა გამუდმებით ეძებდა გზებს მისიონერების მოსაშორებლად. იგი ვერ იტანდა თავის იმპერიაში უცხო სასულიერო პირების ყოფნას, მათ პირდაპირ კავშირს რომთან და, განსაკუთრებით, „პროპაგანდას“ ზემოქმედებას.

რუსეთის საქართველოში დამკვიდრებამ მატერიალური თვალსაზრისითაც გააუარესა კათოლიკე მისიონერების მდგომარეობა, მათ ეკრძალებოდათ თვითნებურად წამლების დამზადება და ექიმობა... XIX საუკუნის 40-იან წლებში ევროპელი მისიონერები მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. პატრებს შეემლოთ დარჩენილიყვნენ იქ, სადაც მოღვაწეობდნენ, მაგრამ უნდა გადასულიყვნენ რუსეთის ქვეშევრდომობაში. პატრებმა ეს შემოთავაზება არ მიიღეს და მალე, 1845 წელს ისინი საქართველოდან გაამევეს.

დისკუსია

XVIII საუკუნის 70-იანი წლების შუა პერიოდიდან მოყოლებული, ერეკლე II-ს შეგნებული უყურადღებობის გამო (მ. თამარაშვილის მიხედვით, მეფე მოისყიდეს ერეკლეს ვაჟიშვილის ქორწილში მოსულმა სომეხმა ეპისკოპოსებმა) დაიწყო კათოლიკეთა არნახული დევნა აღმოსავლეთ საქართველოში. ამას დაემატა მეფის ბრძანება, რომლითაც კათოლიკობის მიმღებს 2 თვიანი პატიმრობა, 300 წეკპლა და გასახლება ელოდა [თამარაშვილი, 1902:389-391].

ევროპის ჩარევით, 70-იანი წლების ბოლოს ერეკლემ ისევ განაახლა მეგობრობა კათოლიკე პატრებთან ისე, რომ ზემოაღნიშნული ბრძანება არ გაუუქმებია. მეფემ მისიონერთა ხელით ურწმუნოთა წინააღმდეგ დახმარების თხოვნის წერილები გაუგზავნა პაპსა და ევროპის მონარქებს, მაგრამ ორივე ელჩი, სამწუხაროდ გზაში გარდაიცვალა და წერილებმა ვერ იპოვეს ადრესატები. დამწუხრებულმა ერეკლემ რუსეთთან ურთიერთობის დამყარება სცადა და ქვეყანა მის მფარველობაშიც შევიდა, რასაც სპარსეთის შაჰის - აღა-მაჰმად-ხანის (1779-1797) მრისხანება და 1795 წელს თბილისის აოხრება მოჰყვა. სპარსელების მსახვრალ ხელს ვერც კათოლიკენი გადაურჩნენ, განადგურდა მათი ეკლესია და საცხოვრებელი, გაიძარცვა, გაიჟლიტა და ტყვედ გაიგზავნა მოსახლეობა მისიონერ ფრანჩისკე პადოელის 1800 წლის წერილი მოწმობს, რომ ამ ტრაგედიიდან 5 წლის შემდეგაც კი კათოლიკეებმა ვერ მოახერხეს ჯეროვნად ფეხზე წამოდგომა [თამარაშვილი, 1995: 697-699].

ერეკლეს მსგავსად, კათოლიკეებთან კარგი ურთიერთობა ჰქონდა ქართლ-კახეთის უკანასკნელ მეფე გიორგი XII-ს (1798-1800). ამას, გარკვეულად განაპირობებდა ალბათ ისიც, რომ სწორედ მეფეს კათოლიკე ექიმი მკურნალობდა. 1800 წლის ბოლოს „პატრმან დამიანე ანკონელმან, მოსრულმან რომითა თფილისად, მართვა მეფესა (გიორგი XII-ს - ავტ.) წერილი პაპისა პიოს მეექვსისა. წერილითა ამით სთხოვდა პაპა მაგალითისამებრ მამის მისისა გარდაცვალებულისა, აქვნდეს მფარველობა მღვდელთა ზედა გამოგზავნილთა მოციქულთა ქალაქიდან საქართველოს. სწერდა მადლობასა პატივისცემისათვის მათისა კათოლიკეთა სამწყსოძსა და ეკლესიისა განმგეთა. ლათინთა ზედა ენასა დაწერილი ეპისტოლე ანუ ბულა გარდმოიღეს ქართულად ექიმმან რომში აღზრდილმან კათოლიკემან ქართველ გვარისა შარიმანა შვილმან“ [ოსელიანი, 1893:240].

პაპის წერილმა დიდად გაახარა მეფე „და იკითხა, რატომ არ იციან ხატითა ანუ ჯვართა დალოცვაო. თუმცა არა ვარ პაპისა სარწმუნოებისა, გარნა ვარ მეფე ქრისტიანეო და თვით პაპა არის მღვდელმთავარიო. რიგია იცოდეს მეფეთა პატივიო“. ამან დაამწუხრა წერილის მომტანი პატრი, თუმცა მეფემ იქვე ანუგემა: “ვარ ორთოდოქსი (ხშირად ხმარობდა ლექსსა ამას ბერძნულსა, რომელიცა ნიშნავს „მართლმადიდებელსა“). გარნა მიყვარან პატრნი სიწმინდითისა მათისა ცხოვრებისათვის, გულისა კეთილისა ქონვისათვის, ქველის-მოქმედებათათვის, რომელსაცა იქონიებენ, გლახაკთა, ობოლთა და სნეულთა მზრუნველობისათვის. - ჩემო პატრო, იყავ განსვენებით, დაახლოებით ჩემისა კარისა, შემიწიე თუ საჭიროება რაიმე გაქვნიდეს“ [ოსელიანი, 1893 :241]. სამწუხაროდ, მეფე გიორგის დიდხანს არ დასცალდა. მის გარდაცვალებას რუსეთის მხრიდან ქვეყნის ანექსია მოჰყვა 1801 წელს.

რუსეთის დამკვიდრებამ აღმოსავლეთ საქართველოში მისიონერებს თავიანთი სარწმუნოების თავისუფლად გავრცელების შესაძლებლობა მოუსპო. ჯერ კიდევ 1722 წელს, რუსეთის იმპერატორმა პეტრე პირველმა გამოსცა ბრძანება, რომლითაც მართლმადიდებლობიდან სხვა სარწმუნოებაზე გადასვლა არაკანონიერად მიიჩნეოდა, რაც დამტკიცდა წმინდა სინოდის 1723 წლის გადაწყვეტილებითა და ეკატერინე II-ს 1783 წლის მანიფესტით. სწორედ პეტრეს დროს შემუშავდა სახელმწიფო პოლიტიკა კათოლიკური ეკლესიისადმი - კონტროლი, კათოლიკეთა მოღვაწეობის შეზღუდვა და მათი ფაქტობრივი გამოყვანა რომის მმართველობისგან რწმენის თავისუფლებისა და ეკლესიის საქმიანობაში ჩაურევლობის დეკლარაციის პარალელურად. სასჯელი, ჩვეულებრივ, არც ისე მძიმე იყო. ეს კეთდებოდა მათ მიმართ არა რაიმე განსაკუთრებული აუტანლობის გამო, არამედ იმ ერთადერთი სურვილით, რომ არ დაეშვათ სახელმწიფოსგან უკონტროლო რელიგიური თემების არსებობა [Козлов., 2014:228-229]. რუსეთის იმპერიაში მოქმედი 1783 და 1795 წლების რეგულაციებით რომაულ კათოლიკურ სამღვდლოებას, ნებართვის გარეშე, ეკრძალებოდა მიმოწერა და ურთიერთობა რომთან, ასევე საზღვარგარეთის სასულიერო პირებთან. აკრძალული იყო უცხოელ სასულიერო პირთა ქვეყანაში შემოსვლა. ადგილზე ეკლესიისა და მრევლის წინამძღვარი შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ ის, ვინც დაიბადა ან იმყოფებოდა რუსეთის ქვეშევრდომობაში [AKAK, 1874:465].

1801 წლიდან ზემოაღნიშნული აკრძალვები, გარკვეულ წილად, შეეხო აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობასაც. რუსეთის ხელისუფლებას მისიონერები ევროპის ქვეყნების ჯაშუშებად მიაჩნდა და მათ ყველა ნაბიჯს აკონტროლებდა, თუმცა, ჯერ კიდევ ხედავდა მათი შენარჩუნების საჭიროებას. 1802 წელს იმპერატორმა გადაწყვიტა მათთვის იმ ეკლესიების დაბრუნება, რომელიც თეიმურაზ II-ს მიერ იქნა ჩამორთმეული, მაგრამ საქართველოს პატრიარქისა და უმაღლესი სასულიერო და საერო პირთა წინააღმდეგობის გამო, შემდგომი გართულებების თავიდან აცილების მიზნით, მალევე გადაიფიქრა [AKAK, 1866:551].

მთავარმართებლად პავლე ციციანოვის (1802-1806) დანიშნვამ სიტუაცია გარკვეულად შეცვალა. კათოლიკურ მისიონს ეკლესიების დაბრუნების იმედი გაუჩნდა. ციციანოვმა უაღრესად საინტერესო გეგმა შეიმუშავა. წინამორბედისგან განსხვავებით, მას უნდოდა, არც მართლმადიდებლები დაზარალებულიყვნენ და არც კათოლიკენი [მამისთვალიშვილი, 2014:384]. ეს გეგმა ითვალისწინებდა სახელმწიფო მიწის გამოყოფას ახალი ეკლესიის ასაშენებლად და კათოლიკე პატრების რუსულ სასულიერო მმართველობაში გადმოყვანას. მართლაც, მისი წარდგინებით თბილისის კათოლიკე მისიონერებმა რუსეთის მთავრობისგან 6000 მანეთის დახმარება და 1755 წელს ჩამორთმეული ეკლესიის ნაცვლად ახალი ეკლესიის აშენების ნებართვა მიიღეს. მშენებლობა დაიწყო 1804 წლის 25 მაისს (ახ. სტ. 6 ივნისს) [AKAK, 1868:281-282]. პარალელურად, ხელისუფლება ცდილობდა

საქართველოში მყოფი კაპუცინი პატრები მოგილიოვის⁵ რომაულ-კათოლიკური სასულიერო კონსისტორიისადმი დაქვემდებარებაზე დაეყოლიებინა. მაგრამ მისიონის ხელმძღვანელმა ანტონიო ფრანჩესკო დე პადუამ „პროპაგანდის“ ნებართვის გარეშე ამაზე უარი განაცხადა [AKAK, 1868:283].

რაც შეეხება თბილისის ახალ კათოლიკურ ეკლესიას, იგი საზეიმოდ გაიხსნა 1807 წელს, თუმცა მის საბოლოო დასრულებას კიდევ 7 წელი დასჭირდა. ეკურთხა ღვთისმშობლის მიძინების სახელზე. 1810 წელს დაიწყო და 1819 წელს დასრულდა კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობა გორში, რაც უკავშირდება წმინდა დომინიკეს წესის ქართველს, პოლონეთის ერთ-ერთი მონასტრის წევრს პატრ ონოფრეს, თუმცა ეკლესიის აშენებისა და მოწყობის ხარჯის უდიდესი ნაწილი კათოლიკე ზუბალაშვილების ოჯახს გაუწევია [თამარაშვილი, 1995: 703-704]. 1827 წელს კათოლიკეებმა დიდი ქვის ეკლესიის მშენებლობა წამოიწყეს ქუთაისში, თუმცა სახსრების უქონლობის გამო მისი მშენებლობა 1862 წლამდე გაგრძელდა [ნაცვლიშვილი, 2019:104:112].

1810 წელს იმერეთის სამეფომ ქართლ-კახეთის ბედი გაიზიარა. 1811 წელს იმერეთის დამპყრობელი გენ. ტორმასოვი (1809-1811), მთავარმართებლის თანამდებობაზე, წარმოშობით იტალიელმა, კათოლიკე ფ. პაულიჩიმ (1811-1812) შეცვალა. წმინდა სინოდის ობერ-პროკურორისადმი 1812 წლის 5 აპრილის (ახ. სტ. 17 აპრილი) წერილში იგი ერთგვარ თანაგრძნობას გამოხატავს გორისა და იმერეთის კათოლიკე სამღვდელთა მიმართ მათი მძიმე მდგომარეობის გამო. ამავე დროს საუბრობს მათი შენარჩუნების სარგებლიანობაზე არამარტო ადგილობრივი კათოლიკეების სულიერი საჭიროებისთვის, არამედ რუსეთ-ოსმალეთის ომის დასრულების შემდეგ ოსმალეთის საზღვრისპირა რეგიონებიდან (ახალციხე, ყარსი, ერზრუმი, ბაიაზეთი) კათოლიკე მოსახლეობის მოზიდვისთვისაც, რასაც იქაური მცხოვრებნი, პაულიჩის აზრით, სიამოვნებით დათანხმდებოდნენ [AKAK, 1873: 49]. პატრების შენარჩუნების აუცილებლობაზე საუბრისას, ხაზს უსვამდა რა იმას, რომ ისინი განსწავლული მკურნალები იყვნენ, მთავარმართებელი კიდევ ერთ გარემოებაზე ამახვილებდა ყურადღებას, რასაც თავის დროზე პ. ციციანოვიც მიუთითებდა: საქართველოში მდგარ რუსულ საჯარისო შენაერთებში იყო ბევრი კათოლიკე, განსაკუთრებით პოლონეთიდან შემოყვანილ რეკრუტებში. ყოველივედან გამომდინარე, პაულიჩი ითხოვდა იმპერატორთან შუამდგომლობას, რათა თბილისის, გორისა და იმერეთის კათოლიკე ღვთისმსახურთათვის (იგი მიზანშეწონილად სწორედ ამგვარ დანაწილებას მიიჩნევდა) დაენიშნათ წლიურად 120 მანეთი თითოეულ ჯგუფზე. აქვე ის, სხვათა შორის, აღნიშნავდა, რომ პატრები მასთან მიმოწერაში აღიარებდნენ რუსეთში მოქმედი რომაულ-კათოლიკური სასულიერო კონსისტორიის უპირატესობას [AKAK, 1873:49-50], თუმცა, მისი ეს უკანასკნელი მოსაზრება, არ დასტურდება.

ეკლესიების მშენებლობის პარალელურად, შემცირდა მისიონერთა რიცხვი საქართველოში. 1806 წლისთვის ქვეყანას მხოლოდ ორი მისიონერი შემორჩა [AKAK, 1868: 284], რის მიზეზიც, მ. თამარაშვილის აზრით, იყო იტალიაში სასულიერო ორდენების დაშლის დასაწყისი. 1823 წელს საქართველოში უკვე სამი კაპუცინი პატრი ყოფილა: ერთი თბი-

⁵ მოგილიოვის არქივისკოპოსი 1784 წლიდან, ჯერ კიდევ რუსეთის საქართველოში დამკვიდრებამდე, ხშირად წერდა წერილებს კაპუცინებს და მოუწოდებდა მათ, რომ ის ეცნოთ თავიანთ უფროსად და მათთან ჰქონოდათ დამოკიდებულება [თამარაშვილი, 1902:483, 494]. რუსეთის იმპერიაში პირველი - ბელორუსიის კათოლიკური საეპისკოპოსო შექმნა ეკატერინე II-მ 1773 წელს, რეპ-პოსპოლიტას პირველი გაყოფის შემდეგ, როდესაც კათოლიკეების დიდი ნაწილი აღმოჩნდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში. მოგვიანებით, 1782 წელს, მის ნაცვლად შეიქმნა მოგილიოვის კათოლიკური საარქიეპისკოპოსო, რომლის ცნობაც, რომის მხრიდან, მოხდა ერთი წლის შემდეგ [Козлов., 2014:243-244].

ლისში, ერთი გორში და ერთი ქუთაისში. ახალციხე, რომელიც იყო საწვრთნელ-გამოსაცდელი ადგილი, სადაც ევროპიდან ჩამოსული პატრები ქართულ ენას ეუფლებოდნენ, დაცარიელდა და გაჩნდა იქაური ეკლესიის თურქების ხელში ჩავარდნის საშიშროება [თამარაშვილი, 1995: 707-708]. მოგვიანებით მისიონის დასახმარებლად საქართველოში ჩამოვიდა რამდენიმე პატრი, მაგრამ ამან მისიონის სავალალო მდგომარეობას ვერ უშველა. 1834 წელს 13-14 წლის ორი ქართველი ყმაწვილი გაიგზავნა ურბაოს კოლეჯში, რათა შემდგომში მათ შეძლებოდათ სულიერი სამსახური გაეწიათ თავიანთი ქვეყნისათვის.

საინტერესოა, მიუხედავად იმისა, რომ იმპერიაში მოქმედი რეგულაციები კრძალავდა უცხოელ სასულიერო პირთა შემოშვებას ქვეყანაში, ეს პროცესი არ შეჩერებულა. მაგალითად, 1815 წელს, რომიდან საქართველოს მისიონს შეემატა პატრი იოსები, რომელიც გამწესდა გორში [AKAK, 1874:468]. ახალი მთავარმართებლის, ბარონი როზენის (1831-1837) აზრით, თუკი რაღაც მოსაზრებით არ ხერხდებოდა კათოლიკე მისიონერების შემოსვლის აკრძალვა, კარგი იქნებოდა ქვეყანაში მათი შემოშვება არა იმპერიის აზიური საზღვრებიდან და შავი ზღვიდან, არამედ პეტერბურგის გავლით, რათა შინაგან საქმეთა სამინისტროს ჰქონოდა მათზე ინფორმაცია. ასეთი შეზღუდვა აიძულებდა მისიონერებს, სულიერი საჭიროებების შემთხვევაში, მიემართათ შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და რუსეთის კათოლიკური სამმართველოსადმი, რომელიც მათთვის თითქმის უცნობი იყო, რადგან არც ერთი მათგანი არა იყო მისი ხელდასმული [AKAK, 1881:333].

XIX საუკუნის I ნახევარში სავალალო ვითარებაში იყო სამხრეთ-საქართველოს ქართველი კათოლიკობა. მათ უწევდათ ბრძოლა ეროვნული თვითმყოფობის შენარჩუნებისათვის, ქართული ტიპიკონის აღდგენისათვის, ქართველთა შორის განათლების გავრცელებისათვის. ყოველივე ამის გამო ქართველი კათოლიკობა მედგარ წინააღმდეგობას აწყდებოდა სომეხთა მხრიდან, რომელთაც ოსმალთა იმპერიაშიც პრივილეგირებული მდგომარეობა ჰქონდათ და რეგიონის რუსეთის შემადგენლობაში შესვლისთანავე ასეთივე პრივილეგიები მოიპოვეს რუსეთის მთავრობასთანაც. ქართველი კათოლიკეების ერთი ნაწილი სომეხთა დიდი მეცადინეობის შედეგად უკვე გასომხებული იყო, ხოლო მეორე ნაწილი იმავე საფრთხის წინაშე იდგა [ფავლენიშვილი, 2019:93-94]. ამ საფრთხეს რეალობად აქცევდა ახალციხელი მღვდელი პავლე შაჰყულიანი, წარმოშობით ქართველი (ჭილიმუზაშვილი), რომელიც ეპისკოპოსის წოდებისთვის იბრძოდა და თავისი მიზნის მისაღწევად არაფერს ერიდებოდა, მათ შორის არც კათოლიკე პატრებს. მართალია, მას „პროპაგანდა“-ში ჰქონდა განათლება მიღებული, მაგრამ XIX საუკუნის 10-იან წლებში სომხურ კათოლიკობაზე გადასვლის შემდეგ, ბევრი ქართველის მსგავსად, თავი ლამის სომხად გამოაცხადა. მან ქართულის გარდა იცოდა არაერთი ენა, ფრიად განსწავლული იყო ფილოსოფიასა და თეოლოგიაში, ჰქონდა ძალიან მდიდარი ბიბლიოთეკა XV-XVIII საუკუნის წიგნებით [ჭიჭინაძე, 1904:18-19]. რომში განათლების მიღების შემდეგ უმოღვაწია კონსტანტინოპოლში, ართვინში, ახალციხეში, სადაც ვიცე-ვიკარის თანამდებობასაც მიაღწია. ის დაახლოებული ყოფილა ახალციხის ფაშა სელიმთან, რომელმაც იგი იმ დელეგაციაში გაამწესა თარჯიმნად, რომელიც 1800 წელს ქართლ-კახეთის მეფე გიორგი XII-ს შეხვდა და სთხოვა, რომ ოღონდ რუსეთთან არ შეეკრა კავშირი და მტრად აღარ მოეკიდებოდნენ [ჭიჭინაძე, 1904:23-24].

პ. შაჰყულიანმა იმდენს მიაღწია, რომ „კონგრეგაცია დე ფიდეს“ მიაწერინა თხოვა რუსეთის მთავრობისადმი საქართველოში კათოლიკური საეპისკოპოსოს შექმნისა და მისი საქართველოში სომეხ კათოლიკეთა⁶ ეპისკოპოსად დანიშვნის შეწყნარების შესახებ, რაც ჩანს თავად გოლიცინის გენ. ერმოლოვისადმი 1823 წლის 27 თებერვლის (ახ. სტ. 11 მარტი) წერილში. თუმცა, ერმოლოვმა, კათოლიკეთა სიმცირიდან გამომდინარე, ვერ დაინახა აქ

⁶ რუსული ხელისუფლება საქართველოს შეერთების პირველი დღიდან აქ არსებულ კათოლიკურ მრევლს სომეხად მიიჩნევდა მათი სომხურ-კათოლიკური ღვთისმსახურების გამო.

ეპისკოპოსის დანიშვნისა და, შესაბამისად, ზედმეტი ხარჯის გაწევის საჭიროება. თანაც, ერმოლოვს უფრო მეტად შეუძლებლად მიაჩნდა ამ თანამდებობაზე პ. შაჰყულიანის (იგივე სკიაგულანტის) კანდიდატურის განხილვა, რადგან მისი კავშირი რომთან, თურქეთის საზღვრებში ცხოვრება და იქ ნათესაური და სხვა სახის კავშირები ბევრ ეჭვს ბადებდა [AKAK, 1874: 465-467]. იგი მიზანშეწონილად თვლიდა აქაური სასულიერო პირების დაქვემდებარებას რუსეთის სომხურ-კათოლიკური მმართველობისადმი.

მას შემდეგ, რაც პ. შაჰყულიანმა, ზემოაღნიშნული მიზეზების გამო, ვერ მიიღო ეპისკოპოსის თანამდებობა, იგი დააბეზღეს რომში, რასაც მოჰყვა კონსტანტინოპოლის არქიეპისკოპოსის მიერ პავლეს გადაყენება, არქიმანდრიტობის ჩამორთმევა და ლამის მღვდელმოქმედების შეჩერებაც. ეს მოხდა 1826 წელს. ამის შემდეგ კონსტანტინოპოლის სამოციქულო-საპატრიარქო ვიკარმა ახალციხე საქართველოს სამოციქულო პრეფექტების უფლება-გამგებლობას მიაკუთვნა [თამარაშვილი, 1995: 718].

პავლე შაჰყულიანმა შეძლო თავის გამართლება. რუსეთ-ოსმალეთის 1828-1829 წლების ომის შემდეგ იგი თბილისში გადავიდა საცხოვრებლად და სომეხ კათოლიკეთა მხრიდან თავიანთი სარწმუნოების ერთადერთ სწორ მიმართულებად გამოცხადების პირობებში, მიუხედავად იმისა, რომ სომხურ კათოლიკობაზე იდგა, დემონსტრაციულად წირვას ქართულად ატარებდა. ამან დიდი სახელი შესძინა და იგი თბილისის ქართველთა სემინარიაში ლათინურის მასწავლებლად მიიწვიეს [ჭიჭინაძე, 1904:37-40].

მალე რომში კათოლიკეთა გაერთიანების საჭიროება დაინახეს და კათოლიკე მღვდლებს განუცხადეს: დღეის იქით ლათინური წესის ეპისკოპოსებისგან უნდა იკურთხოთო, რასაც მოჰყვა დაპირისპირება სომეხ და ლათინ კათოლიკეებს შორის. ამ დაპირისპირებას აღრმავებდა პავლე შაჰყულიანი, რომელმაც იცოდა, რომ ამის შემდეგ სამღვდელოება კონსტანტინოპოლის სომეხ კათოლიკე პატრიარქს ჩამოცილდებოდნენ და რომს უნდა დამორჩილებოდნენ [ჭიჭინაძე, 1904:43-44]. მან დაიწყო ლათინური წესის კათოლიკეთა დასმენა რუსეთის ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, რასაც ამ უკანასკნელის მხრიდან მოჰყვა ბრძანება მათთვის საქართველოში შემოსვლის აკრძალვისა და ახალციხეში საეპისკოპოსო კათედრისა და აკადემიის დაარსების შესახებ, რაც იყო შაჰყულიანის ნატვრა. ეპისკოპოსად სწორედ ის იყო გამოიხილული [ჭიჭინაძე, 1904:45-46], თუმცა სომხური და ლათინური წესის კათოლიკეებმა დაიწყეს მისი შესაძლო დანიშვნის წინააღმდეგ მოქმედება. პავლემ რუსების გულის მოსაგებად, გადაწყვიტა ქართველი გვარის კათოლიკეების სომეხთა რიგებში ჩარიცხვა. სწორედ ამ დროიდან, ანუ 1835 წლიდან იწყება ქართული გვარის კათოლიკეების სომეხ კათოლიკეებად ხსენება. სომეხებმა ქართველ კათოლიკეთა შორის გაავრცელეს აზრი, რომ რუსები მფარველობენ მხოლოდ ქართველ მაჰმადიანებს და თუ გინდათ სარწმუნოება არ დაკარგოთ და თავი გადაირჩინოთ, სომეხ კათოლიკედ უნდა ჩაეწეროთ⁷ [ჭიჭინაძე, 1904:47-48]. რა თქმა უნდა, ეს იყო რუსული იმპერიული პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი. რუსეთმა ახალციხის საფაშოში ხელი შეუწყო სომხურ-კათოლიკური (და არა ლათინი) ეკლესიის მიმდევართა გაძლიერებას და ამ დაგეგმარებით სამხრეთ-დასავლეთის ისედაც რელიგიურ გაურკვევლობაში მყოფ ქართველებს პრაქტიკულად ძალით „ასომხებდა“ [ქიტიაშვილი, 2014:92]. ამან, სამწუხაროდ, თავისი შედეგი გამოიღო, თუმცა ბევრი აღმოჩნდა ისეთი, ვინც თავის გვარ-ტომობაზე მტკიცედ იდგა.

1839 წელს პავლე შაჰყულიანი რუსეთში პოლონელთა ეპისკოპოსის შუამდგომლობით (ეს თავად პავლეს ინიციატივა იყო, რაკი ვერაფერს გახდა სომხური და ლათინური წესის

⁷ ამას, მოგვიანებით, 1886 წელს დაემატა იმპერატორ ალექსანდრე III-ის ბრძანებულება: „...კავკასიაში მოქმედ კათოლიკეებს, სულერთია სომხურ წესს ეკუთვნიან თუ ლათინურს, აღარა აქვთ უფლება ქართული ენით ისარგებლონ ეკლესიის ღვთისმსახურებაში, რომ აღარ იყოს დაყოფა ქართველ და სომეხ კათოლიკეებად“ [თამარაშვილი, 1995:726].

კათოლიკეებთან) დაინიშნა ახალციხეში კათოლიკეთა ვიკარად [ჭიჭინაძე, 1904:50]. თუმცა, მის მოწინააღმდეგე დაჯგუფებებს ფარ-ხმალი არ დაუყრიათ. დაპირისპირება კიდევ უფრო გაღრმავდა.

რუსეთის მთავრობა საქართველოში დაფუძნების დროიდან გამუდმებით ეძებდა გზებს მისიონერების მოსაშორებლად. იგი ვერ იტანდა თავის იმპერიაში უცხო სასულიერო პირების ყოფნას, მათ პირდაპირ კავშირს რომთან და, განსაკუთრებით, „პროპაგანდას“ ზემოქმედებას. ამიტომაც იყო, რომ მათ აქ ყოფნის პირობები გაურთულეს, რაც სომხურ-კათოლიკური სამღვდლოების წისკვილზე ასხამდა წყალს [თამარაშვილი, 1995:716]. 1841 წელს კაპუცინებმა რომში თავიანთ გამგებელს მისწერეს, სომეხ მღვდლებს მარტო კათოლიკეთა გაძევება კი არ სურთ, რომ თვითონ გაბატონდნენ, არამედ უნდათ მათი ეკლესიებისა და სახლების ხელში ჩაგდებაც [თამარაშვილი, 1995:712]. პატრების ხელმძღვანელი დამიანე ვიარეჯიელი წერდა: „ვერ ითქმის, რამდენჯერ ვიყავით შეურაცხყოფილნი და გაწვალებულნი საიმპერიო კანონების, ბრძანებებისა და დეკრეტების მუდმივი მოზღვაების შედეგად. ბერძნული სექტის რომელიმე წევრის გაკათოლიკებისათვის ციმბირში გადასახლება ჩვენთვის სულ უბრალო სასჯელი იყო. ამავე სასჯელის მუქარით გვიკრძალავდნენ აგრეთვე მათთვის გვესწავლებინა. მწვალებელს, წარმართს, ურწმუნოს ვინც გააკათოლიკებდა, მძიმე სასჯელი ელოდა. უფრო მეტიც, გვიკრძალავდნენ მიმოწერას წმინდა საყდართან, განსაკუთრებით პროპაგანდასთან. ასევე აკრძალული გვქონდა მისიონერების წოდების მიკუთვნება და ევროპიდან შემწეობის მიღება...“ [თამარაშვილი, 1995:717].

რუსეთის საქართველოში დამკვიდრებამ მატერიალური თვალსაზრისითაც გააუარესა კათოლიკე მისიონერების მდგომარეობა, რადგან ისინი ძირითადად მკურნალობითა და წამლების გაყიდვით შოულობდნენ სარჩოს. წმიდა კრების მიერ გამოყოფილი ჯამაგირი მათთვის არასაკმარისი იყო. რუსებმა ჩვენს ქვეყანაში ექიმებიც მოიყვანეს და კონკურენცია გაუწიეს კათოლიკეებს. მათი დადგენილების მიხედვით, კათოლიკე პატრებს ეკრძალებოდათ თვითნებურად წამლების დამზადება და ექიმობა... მისიონერებს ევროპული და ქართული ენების გარდა, მოსთხოვეს რუსული და სომხური ენების ცოდნაც. ეს ყველაფერი დიდად ართულებდა კათოლიკე მისიების მოღვაწეობას საქართველოში [ფავლენიშვილი, 2019:56].

1844 წლის მარტში შაჰყულიანი, მთავრობის ბრძანებით, ცნობილ იქნა საქართველოსა და შემოერთებულ მხარეებში სომეხ კათოლიკეთა არქიმანდრიტად. პატრებს შეეძლოთ დარჩენილიყვნენ იქ, სადაც მოღვაწეობდნენ, მაგრამ შემდეგი პირობით: 1. მიიღებდნენ ფიცს, რომ თავს სამუდამოდ რაცხდნენ რუსეთის ტახტის ქვეშევრდომებად; 2. აღარ ექნებოდათ წერილობითი კავშირი უცხოეთის სასულიერო ხელისუფლებასთან; 3. არ ექნებოდათ არავითარი კავშირი არც სომეხ სამღვდლოებსა და არც სომეხ კათოლიკე მოსახლეობასთან; 4. ყველა დაემორჩილებოდა მოგილიოვის კონსისტორიას. პატრებმა ეს შემოთავაზება არ მიიღეს და მალე, 1845 წელს ისინი საქართველოდან გააძევეს [თამარაშვილი, 1995:718-722]. ბუნებრივია, ხელისუფლების ეს გადაწყვეტილება, ბევრის მხრიდან, დაბრალდა პ. შაჰყულიანს⁸, რომელიც გარდაცვალებამდე (1855) დარჩა მითითებულ თანამდებობაზე.

⁸ ზ. ჭიჭინაძე ცდილობს ნეგატიურთან ერთად, გარკვეულად, პოზიტიურადაც წარმოგვიდგინოს პავლე შაჰყულიანის პიროვნება: „1850-იანი წლების შემდეგიდან იგი ლათინის წესს დაუახლოვდა, განძრახვა ჰქონდა უკანვე მიბრუნების. ერში, სახლში, კარში და საქართველოშიაც ყოველთვის ქართულს ენას ხმარობდა, წერილების და ცნობების წერას ქართულად აწარმოებდა, მის ფარ-ხმლად ქართული იყო, ქადაგებაც ერთ თავად ქართულად იცოდა...“ [ჭიჭინაძე, 1904:71]. თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ მის მოქმედებას, უმეტეს წილად, კარიერისტული საფუძველი ჰქონდა.

თბილისის მსგავსად, კათოლიკე პატრები გაამევეს საქართველოს სხვა ქალაქებიდანაც. გამევებულები ტრაპიზონში გაჩერდნენ იმ იმედით, რომ მალე უკან დაბრუნდებოდნენ, თუმცა ამოდ. ამის შემდეგ რომის წმინდა საყდარსა და რუსეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება და საქართველოს ყველა კათოლიკე ტირასპოლის ახალი ეპარქიის გამგებლობას დაუქვემდებარეს [თამარაშვილი, 1995:723]. რაკი ადგილობრივმა კათოლიკეებმა უარი თქვეს სომხური წესის კათოლიკე მღვდლები ჰყოლოდათ, მთავრობა იძულებული გახდა პოლონელი მღვდლები მოეყვანა. 1846 წლის 12 მარტის რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანებით, თბილისის რომის კათოლიკეთა მიძინების ეკლესიის მღვდლებად შეიძლება დანიშნულიყვნენ მხოლოდ პოლონელი პატრები [როგავა, 1996:55].

ამით დასრულდა კათოლიკობის ერთი ეტაპი საქართველოში, რომელიც უკავშირდება კაპუცინი მისიონერების აქ მოღვაწეობას. მიხეილ თამარაშვილის შეფასებით, „საქართველოს მისიონისათვის, ნაცვლად კაპუცინებისა, სხვა წესის მონაზონები რომ დანიშნულიყვნენ, მაშინ უქველად საქართველოს ბედი სულ სხვანაირად შეიცვლებოდა და თავის კულტურით ევროპის ერებს არ ჩამორჩებოდა [თამარაშვილი, 1902:365]. პატივცემული მკვლევარი ამ კათოლიკური ორდენის წევრებს განათლებას, მომზადების დონესა და ორგანიზებულობას უწუნებს, რაც მათი, თითქმის 200 წლიანი მოღვაწეობისთვის ერთობ მძიმე შეფასებაა, თუმცა, მათ საქმიანობას და აქ გატარებულ წლებს უკვალოდ არ ჩაუვლია.

1757 წელს კაპუცინი იერონიმე ნორჩელის მიერ რომში გაგზავნილი წერილის მიხედვით, ქართლში იმ პერიოდისათვის დაახლოებით 1200 კათოლიკე ყოფილა, დასავლეთ საქართველოში კი 300-მდე, კახეთში - უფრო ცოტა. ყველაზე მეტი კათოლიკე ყოფილა სამცხეში - 6 ათასი [თამარაშვილი, 1902: 372, 427]. 1802 წლის იანვარში ლაზარევის გენკორინგისადმი წერილში მოყვანილი ცნობით, რომელიც პატრების მონაცემებს ეყრდნობა, ქართლ-კახეთში იმ დროისათვის იყო 500 კათოლიკე (300 თბილისში და 200 გორში) და კიდევ რამდენიმე ოჯახი შემოგარენ სოფლებში. მათ უმრავლესობას შეადგენდნენ სომხები [AKAK, 1866:551]. 1803 წლის წერილში მთავარმართებელი ციციანოვი საქართველოში 1000-მდე კათოლიკეს არსებობას ადასტურებს. 1806 წლის მონაცემებით თბილისის კათოლიკური ეკლესიის მრევლს შეადგენდა 242 მორწმუნე, გორისას - 210, ცხინვალში კი 30 კათოლიკე ყოფილა [AKAK, 1868:284]. კაპუცინი პატრი ამენდე პიემონთელის მიერ 1818 წელს რომში, კარდინალებისადმი წარდგენილ მოხსენებაში მოყვანილი ცნობით, გორსა და თბილისში 3000 კათოლიკე ყოფილა, იმერეთში, ქუთაისში - 800, ახალციხეში კი - 5000 [თამარაშვილი, 1902:510-511]. პავლე შაჰყულიანის მიხედვით, XIX საუკუნის 20-ანი წლებისთვის ქართლ-იმერეთში 600 კომლი კათოლიკე ყოფილა. ამ რიცხვში არ შედიოდა ახალციხის კათოლიკენი [თამარაშვილი, 1995: 718]. მთავარმართებელ ა. ერმოლოვის მიერ მოპოვებული მონაცემების მიხედვით, 1823 წლისთვის მთელ საქართველოში, ამავე წელს თურქეთიდან გადმოსახლებულთა რიცხვის ჩათვლელად, მხოლოდ 200 ოჯახი კათოლიკე ყოფილა, მათი ჩათვლით კი - 565 [AKAK, 1874:467]. ერთი ცნობით, 30-იანი წლებისთვის თბილისში 92, ქუთაისში - 30, ახალციხეში კი 450 კათოლიკე ოჯახი ყოფილა [პაპაშვილი, 1995:306-307]. იმერეთისა და გურიის ეპისკოპოსისადმი ქუთაისის კათოლიკური ეკლესიის გამგის, პატრი ქერუბინა სარავეცელის 1840 წლის წერილს თუ დავეყრდნობით, საკუთრივ ქუთაისის კათოლიკე მოსახლეთა რაოდენობა 55-ს შეადგენდა [ფავლენიშვილი, 2019:52]. როგორც ვხედავთ, კათოლიკეთა სტატისტიკა ერთობ განსხვავებულია, თუმცა, ფაქტია, რომ სამცხის გარდა კათოლიკეთა რაოდენობა საქართველოში არც ისე დიდი იყო.

საინტერესოა, რომ რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილისადმი მიწერილ წერილში პ. ციციანოვი საქართველოში მცხოვრები კათოლიკეების უმრავლესობას სომხებად თვლის, რომლებმაც ისწავლეს ქართული ენა და ამიტომ უმაღლეს ხელისუფლებას თხოვს აქ გამოიგზავნოს ახალგაზრდა კაპუცინები, რომლებიც ადვილად

დაეუფლებიან ქართულს [მამისთვალიშვილი, 2014:386-388]. მ. თამარაშვილის აზრით, ციციანოვი შეგნებულად მალავდა ქართველი კათოლიკეების არსებობას, რაკი არ სურდა პრობლემები შეექმნა თავისი მეგობარი კაპუცინებისათვის გამომდინარე იქედან, რომ რუსეთში მოქმედი რეგულაციით, აკრძალული იყო მართლმადიდებლების კათოლიკობაზე გადაყვანა [თამარაშვილი, 1904:187-189]. ე. მამისთვალიშვილის აზრით, XVIII საუკუნის ბოლომდე საქართველოში (სამცხის გამოკლებით), ერთეული შემთხვევების გარდა, ტრადიციული და მორალური აკრძალვებიდან გამომდინარე, არ ხდებოდა ქართველი მართლმადიდებლების გაკათოლიკება და თვით მისიონერებიც ერიდებოდნენ ამას. ხოლო ისინი, ვინც კათოლიკეებად გვევლინებიან საქართველოში, სავარაუდოდ, ძირითადად იყვნენ ის ქართველები, რომლებმაც ერთ დროს გრიგორიანობა მიიღეს და „გასომხდნენ“, შემდეგ კი კათოლიკობა მიიღეს და „გაფრანგდნენ“ [მამისთვალიშვილი, 2014:391-398].

დასკვნა

1904 წელს მ. თამარაშვილმა, რომელმაც გამოაქვეყნა 260 გვერდიანი მონოგრაფია: „პასუხად სომხის მწერლებს, რომლებიც უარჰყოფენ ქართველ კათოლიკობას (ისტორიული გამოკვლევა)“, რომელშიც, შესაბამის საისტორიო მასალებზე დაყრდნობით, აჩვენა ცალკეულ სომეხ მწერალთა მიზანი რეალური ისტორიის გაუკუღმართებულად წარმოჩენისა, სომხებისა და ქართველების კათოლიკობისადმი, მათ შორის ევროპელი მისიონერებისადმი დამოკიდებულება და ქართული კათოლიციზმის არსებობის უტყუარობა. აქვე, შეუძლებელია არ ვახსენოთ ღვაწლი ზ. ჭიჭინაძისა, რომელმაც არაერთი წიგნი მიუძღვნა ქართველ კათოლიკეებსა და კათოლიკობას. მათგან გვსურს დავასახელოთ მხოლოდ ერთი, 1905 წელს გამოცემული 130 გვერდიანი მონოგრაფია: „ქართველ კათოლიკეთა ვაჭრობა“, რომელშიც საქართველოსა და ახლო თუ შორეული აღმოსავლეთის ვაჭრობაში ჩართული ასობით ქართული გვარია დასახელებული, „მველადვე დაკავშირებული კათოლიკობასთან“. ამდენად იმაზე მსჯელობა, ვინ უფრო მტკიცედ იცავდა თავის მამა-პაპულ სარწმუნოებას: ქართველები – მართლმადიდებლობას თუ სომხები – გრიგორიანობას, აქ მიზანშეუწონლად და არაპროდუქტიულად მიგვაჩნია. შემოვიფარგლებით მხოლოდ რამდენიმე რიტორიკული შეკითხვით: 1. იქ სადაც ქართველი მეფეები, დიდებულები და თვით პატრიარქებიც გადადიოდნენ კათოლიკობაზე, რატომ უნდა იყოს გასაკვირი უბრალო ერის რაღაც ნაწილს მიეღო კათოლიკობა? 2. თუკი ქართველი მართლმადიდებლები, არა ერთეულ შემთხვევებში, უერთდებოდნენ გრიგორიანულ სარწმუნოებას და „სომხდებოდნენ“, რომ არაფერი ვთქვათ მათ მიერ ისლამის მიღებაზე, რა იქნებოდა ხელშემშლელი გარემოება იმისა, რომ ისინი ასეთივე წარმატებით პირდაპირ „გაფრანგებულნიყვნენ“ და არა „შემოვლითი გზით“ (ანუ ჯერ გრიგორიანობაზე გადასულიყვნენ და შემდეგ კათოლიკედ მოქცეულიყვნენ)? 3. რამდენად ლოგიკურია, რომ პირდაპირ საქართველოში გამოგზავნილი კათოლიკე მისიონერების მიზანს არ წარმოადგენდა ადგილობრივი მართლმადიდებლების რომის პაპისადმი ერთგულების უზრუნველყოფა, მაშინ, როცა მოსახლეობის ძირითად ნაწილს ორთოდოქსი ქრისტიანები შეადგენდნენ?⁹ კითხვები შეიძლება ბევრი დაისვას, თუმცა პასუხი, ვფიქრობთ, ერთმნიშვნელოვანია: საუკუნეთა მანძილზე საქართველოში მისიონერული მოღვაწეობის შედეგად

⁹ საინტერესო ფაქტია, რომ 1830 წელს, რუსეთის იმპერიაში მოქმედი რეგულაციების (მართლმადიდებლების კათოლიკედ მონათვლის აკრძალვა) მიუხედავად, გორში მოღვაწე კაპუცინმა მღვდელმა იოსებმა მონათლა სომეხი გიორგი მღვებროვი (სინამდვილეში, როგორც იმავე წერილიდან ჩანს, მართლმადიდებელი გიორგი მღვებროვი (მღებრიშვილი)) იმ საფუძვლით, რომ არსებული წესი, თითქოს, არ ვრცელდებოდა საკუთარი სურვილით კათოლიკობის მიმღებზე და იგი კრძალავდა მხოლოდ მიზიდვა-გადაბირებას [AKAK, 1878:311].

მოსახლეობის (მათ შორის ქართველი მართლმადიდებლების) ერთი (შესაძლოა, არც ისე მნიშვნელოვანი) ნაწილი, რელიგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სხვა მიზეზით გადავიდა კათოლიკურ რწმენაზე და სხვათა მსგავსად, გარკვეული როლი ითამაშა პოლიეთნიკური და პოლიკონფესიური ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ, თუ სოციალ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- თამარაშვილი, მ. (1902). *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით, XIII საუკუნიდან ვიდრე XX საუკუნემდე*. ტფილისი.
- თამარაშვილი, მ. (2008). *პასუხად სომხის მწერლებს, რომლებიც უარჰყოფენ ქართველ კათოლიკობას* (ისტორიული გამოკვლევა). თბილისი.
- თამარაშვილი, მ. (1995). *ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე*. თბილისი.
- იოსელიანი, პ. (1893). *ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა და საქართველოს რუსეთთან შეერთება*. თფილისი.
- მამისტვალიშვილი, ე. (2014). ვინ იყვნენ XVII-XVIII საუკუნეთა საქართველოში კათოლიკენი. *კადმოსი*, 6.
- ნაცვლიშვილი, ნ. (2019). *კათოლიკური ეკლესიები საქართველოში: ისტორია და არქიტექტურა*. სადისერტაციო ნაშრომი. თბილისი.
- პაპაშვილი, მ. (1995). *საქართველო-რომის ურთიერთობა VI-XX სს*. თბილისი.
- rogava, g. (1996). *katolikoba sakartveloshi. [Catholicism in Georgia]*. Tbilisi (როგავა, გ. (1996). *კათოლიკობა საქართველოში*. თბილისი).
- ფავლენიშვილი, ე. (2019). *კათოლიკობა საქართველოში (XIX საუკუნე)*. სადისერტაციო ნაშრომი. თბილისი.
- ქიტიაშვილი, ლ. (2014). *1763-1809 წლების სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხი „ხოჯავანთ იოვანეს მისიონარული დღიური წერილების“ მიხედვით*. სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი.
- ჭიჭინაძე, ზ. (1904). *ქართველ კათოლიკეთ არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანი (ჭილიმუ-ზაშვილი) 1769-1855*. თბილისი.
- ჭიჭინაძე, ზ. (1905). *ქართველ კათოლიკეთა ვაჭრობა* (ზეპირ სიტყვაობით, სხვა და სხვა ძველის ბარათებიდგან და კონდაკებიდგან შეკრებილი, აღწერილი და გამოცემული). თფილისი.
- АКАК, 1866 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 1, Тиф.
- АКАК, 1868 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 2, Тиф.
- АКАК, 1873 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 5, Тиф.
- АКАК, 1874 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 6, ч. 1, Тиф.
- АКАК, 1878 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 7, Тиф.
- АКАК, 1881 – *Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссиею*, т. 8, Тиф.
- Козлов-Струтинский, С. Парфентьев, П. (2014). *История Католической Церкви в России*. СПб.

REFERENCES

- tamarashvili, m. (1902). *istoria katolikobisa kartvelta shoris, namdvilis sabutebis shemotanita da ganmartebit, XIII saukunidan vidre XX saukunemde, [History of Catholicism among Georgians, with the introduction and explanation of real documents, from the XIII century to the XX century]*. Tbilisi.
- tamarashvili, m. (1904 (2008)). *pasukhad somkhis mtserlebs, romlebits uarhkopen kartvel katolikobas (istoriuli gamokvleva) [In response to Armenian writers rejecting Georgian Catholicism (historical research)]*. Tbilisi
- tamarashvili, m. (1995). *kartuli eklesia dasabamidan dghemde [Georgian Church from the beginning to the present]*. Tbilisi.
- ioseliani, p. (1893). *tskhovreba giorgi metsametisa da sakartvelos rusettan sheerteba. [Life of George XIII and Georgia will be united with Russia]*. Tbilissi
- mamistvalishvili, e. (2014). *vin ikvnen XVII-XVIII saukuneta sakartveloshi katolikeni, kadmosi, 6. [Who were the Catholics in Georgia in the XVII-XVIII centuries. Cadmus, 6]*.
- natsvlishvili, n. (2019). *katolikuri eklesiebi sakartveloshi: istoria da arkhitektura. sadisertatsio nashromi. [Catholic Churches in Georgia: History and Architecture]*. Dissertation. Tbilisi
- papashvili, m. (1995). *sakartvelo-romis urtiertoba VI-XX ss. [Georgia-Rome relations VI-XX centuries]*. Tbilisi.
- rogava, g. (1996). *katolikoba sakartveloshi. [Catholicism in Georgia]*. Tbilisi.
- pavlenishvili, e. (2019). *katolikoba sakartveloshi (XIX saukune). sadisertatsio nashromi. [Catholicism in Georgia (XIX century)]*. Dissertation. Tbilisi.
- kitiashvili, l. (2014). *1763-1809 tslebis samkhret-dasavlet sakartvelos istoriis zogierti sakitkhi „khovant iovanes misionaruli dghiuri tserilebis" mikhedvit. sadisertatsio nashromi, [Some Issues in the History of Southwestern Georgia from 1763-1809 According to the "Missionary Diary of Khovant John"]*. Dissertation. Tbilisi.
- chichinadze, z. (1904). *kartvel katoliket arkimandriti pavle shakhuliani (chilimuzashvili) 1769-1855. [Georgian Catholic Archimandrite Pavle Shakhuliani (Chilimuzashvili) 1769-1855]*. Tbilisi.
- chichinadze, z. (1905). *kartvel katoliketa vachroba (zepir sitkvaobit, skhva da skhva dzvelis baratebidgan da kondakebidgan shekrebili, aghtserili da gamotsemuli). [Trade of Georgian Catholics] (orally, collected, described and published from various old cards and kondaks)*. Tbilissi.
- ACCKA. (1866). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 1, Tf. (In Russian).
- ACCKA. (1868). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 2, Tf. . (In Russian).
- ACCKA. (1873). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 5, Tf. . (In Russian).
- ACCKA. (1874). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 6, h. 1. Tf. . (In Russian).
- ACCKA. (1878). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 7, Tf. . (In Russian).
- ACCKA. (1881). Acts collected by the Caucasian Archaeographic Commission, v. 8, Tf. . (In Russian).
- Kozlov-Strutinsky, S. Parfentiev, P. (2014). *History of the Catholic Church in Russia*. SPb.